Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д-р арх. Георги Николов Георгиев

ОТНОСНО: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

на СЕЙИД МУХАММЕД МАРУФ ЗОРТУЛ

на тема: „ЕФЕКТИ НА ГРАДСКИТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЪРХУ ВЪЗПРИЯТИЕТО ЗА СИГУРНОСТ“

Професионално направление 5.7. „Архитектура, строителство и геодезия“

Докторска програма „Териториално и ландшафтно устройство и градоустройство“

Научен ръководител: доц. д-р арх. Пламен Петров

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И АКТУАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният дисертационен труд разглежда актуален и обществено значим проблем на съвременното градско развитие – въздействието на мащабните градски трансформации върху възприятието на жителите за сигурност, качество на жизнената среда и социална устойчивост. Темата е особено релевантна за градове, в които обновяването на съществуващия сграден фонд се осъществява в условията на природен риск, социално-икономически различия и силен инвестиционен натиск.

Изследването е фокусирано върху квартал Фикиртепе в район Кадъкьой, Истанбул – територия с история на неформално градско развитие, висока жилищна плътност и мащабна трансформация, мотивирана преди всичко от сеизмичния риск. Изборът на този казус е аргументиран: той позволява да се проследи напрежението между органично формираната градска тъкан и новия модел на високоетажни, контролирани жилищни комплекси. Съществено в подхода на автора е, че трансформацията не се разглежда единствено като физическа подмяна на сгради и инфраструктура, а като процес с комплексни социални и психологически последици.

Актуалността се определя и от необходимостта техническите аргументи за безопасност да бъдат съпоставяни с реалното преживяване на хората, засегнати от трансформацията. Възприемането на сигурността не се свежда до конструктивната устойчивост на сградите. То включва физическа безопасност, достъпност и качество на инфраструктурата, социална среда, услуги, доверие в институциите и усещане за принадлежност към мястото. Това многопластово разбиране придава научна и практическа стойност на разработката.

Положително оценявам стремежа да се преодолее дефицитът на изследвания, които разглеждат градската трансформация от гледната точка на самите жители. Авторът поставя въпроса дали обещаното по-сигурно бъдеще се възприема еднакво от различните социални групи и дали подобряването на физическата среда води автоматично до по-справедлива и приобщаваща градска среда.

II. ЦЕЛ, ЗАДАЧИ, ТЕЗА И МЕТОДОЛОГИЯ

Основната цел е да се установи влиянието на градската трансформация върху възприятията за сигурност и да се провери доколко тези възприятия се различават според социално-демографските характеристики на жителите. Целта е конкретизирана чрез задачи за оценка на настоящата среда във Фикиртепе, на по-широкия район Кадъкьой и на очакваните характеристики на проекта за трансформация. Изследователските въпроси и хипотези са логически свързани с тази цел.

Съществено методологическо решение е сравнителният тристепенен модел, при който едни и същи анкетирани оценяват три пространствени референции: настоящия квартал, заобикалящия го район и проектираната трансформация. Така сравнението се осъществява в рамките на индивидуалното възприятие на всеки участник, което намалява влиянието на различията между отделни групи респонденти.

Емпиричната част е изградена върху количествено корелационно изследване и теренно анкетиране лице в лице. В дисертацията е посочено, че генералната съвкупност включва пълнолетни лица, живеещи във Фикиртепе, а извадката обхваща 131 доброволни участници. Всеки от тях оценява три пространствени референции – Фикиртепе, район Кадъкьой и проекта за градска трансформация.

Количественият подход е подходящ за проверка на заявените хипотези и установяване на различия в оценките по демографски групи. Положително е, че авторът изрично посочва ограниченията на извадката – доброволен, а не случаен подбор; ограничен брой участници в някои категории; и обстоятелството, че оценката на трансформацията отразява очаквания към все още незавършен процес, а не реално преживян резултат. Това е белег за коректно научно представяне.

III. АНАЛИЗ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд обхваща пет глави: увод, изложение в три глави и заключение, които разглеждат изчерпателно теоретичните и емпиричните измерения на темата. Общият обем е 162 страници, включително списък с използвана литература и четири приложения. Основният текст съдържа 25 таблици и 33 фигури. Библиографията обхваща 134 литературни и информационни източника на английски и турски език.

Глава 1. Увод

Уводната част обосновава актуалността на проблема в контекста на градската трансформация в Турция и на специфичните условия в Истанбул след земетресението в Мармара от 1999 г. и приемането на Закон № 6306 за трансформация на територии под риск от бедствия. Авторът очертава противоречието между необходимостта от повишаване на

сеизмичната безопасност и социалните последици от мащабното обновяване, осъществявано в значителна степен чрез частни инвестиции.

Фикиртепе е представен като подходящ изследователски казус поради мащаба на трансформацията, историческия характер на застрояването и съществената промяна в пространствения модел. Разграничението между непосредствената жизнена среда, по-широкия градски контекст и проектираното бъдещо състояние е важно аналитично решение. Формулирани са обект, предмет, цел, задачи, хипотези и ограничения, което осигурява ясна изследователска рамка.

Достойнство е, че сигурността не се приема като еднозначна характеристика, а се разглежда чрез няколко взаимосвързани измерения. Така се поставя въпросът не само дали трансформацията обещава по-безопасни сгради, но и дали създава по-добра социална и инфраструктурна среда за различните групи жители.

Глава 2. Теоретична рамка

Втората глава изгражда понятийния и историческия фундамент на изследването. Разгледани са понятията за град, урбанизация и градска трансформация, проследено е развитието на политиките и практиките за градско обновяване в Турция от 1923 г. до съвременността. Обхванати са физическите, екологичните, социалните, икономическите и правно-административните измерения на процеса.

Силна страна е поставянето на случая Фикиртепе в по-широкия контекст на турската политика за градска трансформация. Конкретният проект не е разглеждан изолирано, а като проявление на модел, при който аргументът за природния риск се превръща в основание за дълбока промяна на собствеността, застрояването и социалната структура. Авторът свързва темата с пространствената несправедливост, привързаността към мястото и формирането на елитни локалности.

Теоретичната рамка е релевантна към поставения проблем и подпомага интерпретацията на емпиричните резултати. Особено значимо е разграничаването между физическото подобрение на средата и социалното разпределение на ползите от него. Главата създава основа за критична оценка на трансформацията отвъд формалните показатели за ново строителство и инвестиционен обем.

Глава 3. Методология на изследването

Третата глава представя изследователския дизайн, инструментариума, извадката, процедурата по събиране на данните и статистическите методи. Подробното описание на

сравнителния модел и трите скали е важно за проследимостта на изследователската процедура. Всяка от трите среди се оценява по общ набор от градски параметри, като скалата за трансформация включва и твърдения, специфични за самата намеса.

Извадката от 131 участници е подходяща за първоначално емпирично изследване на възприятията в конкретния казус, но не позволява резултатите да бъдат генерализирани към цялото население на Истанбул или към всички жители на Кадъкьой. Авторът коректно признава това ограничение. Важно е също, че изследването е проведено в преходен период; следователно оценките за новата среда са очаквания и представи, а не измерване на постигнат ефект.

Методологическият принос е съществен: три различни пространствени състояния са съпоставени чрез един инструмент и от едни и същи респонденти. Този модел може да бъде адаптиран към други територии, в които трансформацията е обявена или започнала, но все още не е завършена. Възможност за усъвършенстване е включването на качествени интервюта и наблюдения, които биха обяснили по-задълбочено причините зад статистически установените различия.

Глава 4. Емпирично изследване и анализ на данните

Четвъртата глава е същинската емпирична част на дисертацията. Представени са демографският профил на анкетираните, описателните статистики, тестовете за нормалност и сравнителните анализи. Изследвани са възприятията за Фикиртепе, Кадъкьой и проекта за трансформация, както и различията според пол, възраст, доход, образование и продължителност на пребиваване.

Сред важните резултати е разграничението между различните измерения на сигурността. Според представените резултати трансформацията има потенциал да изравни възприятието за обща сигурност между доходните групи, но увереността в сеизмичната устойчивост и оценката на социалните услуги остават свързани с икономическия статус. Това е съществено наблюдение, тъй като показва, че подобряването на физическата безопасност не води автоматично до равен достъп до качествена градска среда.

Авторът установява различия в оценките според образователното равнище и продължителността на пребиваване. Особено интересен е изводът за групата със средна продължителност на пребиваване, която се очертава като най-недоволна и отчуждена. Така се поставя под въпрос допускането, че по-дългото пребиваване непременно поражда по-силна привързаност към мястото. Понятието „градска умора“ обозначава натрупването на неудовлетвореност от хронични дефицити на услуги и среда.

Дискусията свързва емпиричните наблюдения с пространствената несправедливост и риска от гентрификация. Авторът аргументира, че обещанието за сигурност може да бъде възприемано като общо благо, докато качеството на инфраструктурата и услугите остава неравномерно разпределено. Това е важен извод за практиката на градоустройственото планиране, защото насочва вниманието към социалните гаранции и реалното участие на засегнатите общности.

Резултатите следва да се интерпретират в рамките на посочените ограничения. Доброволният подбор и малкият брой участници в някои демографски категории ограничават статистическата мощ на част от тестовете. Освен това очакванията за бъдещата трансформация могат да се различават от реалните условия след приключване на строителството. Тези обстоятелства не обезсилват резултатите, но очертават границите на тяхната приложимост и необходимостта от последващо изследване.

Глава 5. Заключения и препоръки

Петата глава обобщава основните резултати, разглежда потвърждаването или отхвърлянето на хипотезите, формулира теоретични и практически импликации и предлага насоки за бъдещи изследвания. Авторът извежда като основен резултат контраста между неблагоприятната оценка на съществуващата среда във Фикиртепе и високите очаквания към проекта за трансформация. Обсъжда се и различното значение на дохода, възрастта, образованието и продължителността на пребиваване за възприемането на отделните параметри. Практическите препоръки са насочени към интеграцията на съществуващи, изселени и новозаселили се жители, по-активно участие на общността и мерки за социална хармония. За бъдещи изследвания са предложени надлъжно проследяване след приключване на проекта, качествени интервюта и фокус групи, сравнителни казуси и по-добре балансирани извадки.

IV. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

1. Емпирично изследване на социално-пространствените различия във възприемането на градската трансформация. Изследването предоставя количествени данни за различията между доходните групи при оценката на настоящата среда и на отделни аспекти на очакваната трансформация. Приносът е в конкретизирането на параметрите, по които се проявяват различията – най-вече инфраструктурата и сеизмичната безопасност – и на тези, при които оценките са по-сходни. Твърдението за „доказване“ на сегрегация следва да се формулира предпазливо, тъй като изследването измерва възприятията на ограничена доброволна извадка,

а не реални процеси на разселване или социално-икономическа сегрегация след приключила трансформация.

2. Диференциране на възприятието за сигурност като многокомпонентно явление. Резултатите показват, че общата оценка за сигурност, сеизмичната безопасност, инфраструктурата и социалните услуги не се влияят по един и същ начин от социално-икономическите характеристики. Това е съществен резултат за градоустройствените изследвания, тъй като насочва към необходимостта от многомерна оценка на сигурността и качеството на градската среда, а не от използване на един обобщен показател.

3. Преосмисляне на връзката между продължителността на пребиваване и привързаността към мястото чрез интерпретативното понятие „градска умора“. Установената по-негативна оценка сред част от жителите със средна продължителност на пребиваване поставя въпроси към автоматичното отъждествяване на дългото обитаване с положителна привързаност. Приносът е интересен като емпирична констатация и аналитична хипотеза, но не следва да се представя като пряко измерване на емоционалната привързаност, тъй като в използвания инструмент няма отделна скала за това понятие.

4. Методологически принос чрез сравнителен тристепенен модел за измерване на възприятията. Съпоставянето на настоящия квартал, по-широкия район и проектираната трансформация от едни и същи респонденти е ясно откроим резултат. Моделът позволява пряко сравнение между преживяваното настояще и очакваното бъдеще и има потенциал за адаптиране към други зони на градска трансформация, при условие че инструментът бъде допълнително валидиран и съобразен с конкретния контекст.

Към научно-приложната стойност се отнасят и препоръките за участие на общността, социална интеграция, равнопоставен достъп до услуги и проследяване на резултатите след завършване на проекта. Те са логично следствие от изследването, но представляват насоки за планиране и управление, а не доказан ефект от вече приложени политики.

Като цяло приносите са съобразени с емпиричния и приложен характер на разработката. Най-съществената стойност на труда е в емпиричното операционализиране на различни измерения на възприеманата сигурност и в сравнителния модел, а не в претенция за създаване на завършена обща теория.

V. АВТОРСКО УЧАСТИЕ, ПУБЛИКАЦИИ И АВТОРЕФЕРАТ

От представения автореферат е видно, че резултатите са апробирани чрез участия в три международни научни конференции в България и Турция и чрез публикации в списание „Инженерни науки“ на Българската академия на науките и в Е-списанието на Варненския свободен университет. В публикациите и докладите Сейид Мухаммед Маруф Зортул е първи автор, в съавторство с научния ръководител доц. д-р арх. Пламен Петров.

Авторефератът представя подробно целта, задачите, хипотезите, методологията, резултатите, ограниченията, приносите и публикациите. Структурата му следва логиката на дисертационния труд и позволява да се проследи изследователският процес. Считам, че той отразява адекватно основните постановки и резултати на дисертацията.

VI. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ, КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Получените резултати имат потенциал за приложение в практиката на градоустройственото планиране, при подготовката и оценката на програми за градска трансформация, както и при разработването на механизми за обществено участие. Особено полезни могат да бъдат предложените измерения на сигурността при оценка на проекти, които се аргументират с природен риск. Подходът би могъл да се използва от общински и държавни администрации, проектантски екипи и изследователи.

Като препоръка за бъдещото развитие на темата бих посочил провеждането на повторно анкетиране след завършване на трансформацията, така че очакванията да бъдат сравнени с реално преживените резултати. Полезно би било разширяване на извадката и включване на по-балансирани групи по доход и образование, както и отделно изследване на собственици, наематели, изселени жители и новозаселили се домакинства.

Втора препоръка е количественото изследване да бъде допълнено с интервюта и фокус групи. Това би позволило да се изяснят механизмите на формиране на градската умора, доверието или недоверието към институциите и различните значения, които жителите влагат в понятието „сигурност“. Трета насока е сравнението с други зони на трансформация в Истанбул или в други градове, за да се установи доколко наблюдаваните зависимости са специфични за Фикиртепе.

Критичните бележки са насочени към разширяване и допълнителна проверка на резултатите, а не към съмнение в основната изследователска логика. Те не умаловажават качеството и значимостта на постигнатите резултати и приноси на дисертацията.

VII. СТАНОВИЩЕ ОТНОСНО ПЛАГИАТСТВОТО

В дисертационния труд е включена декларация за оригиналност, подписана от автора, с която той заявява самостоятелния характер на разработката и коректното цитиране на използваните източници. Въз основа на съдържанието, с което разполагам, не установявам конкретни основания за твърдение за неправомерно присвояване на чужд текст, но окончателната преценка следва да бъде съобразена с резултатите от официалната проверка на университета и произнасянето на научното жури.

VIII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Сейид Мухаммед Маруф Зортул разглежда актуален и значим проблем на градоустройствената теория и практика – връзката между мащабната градска трансформация и възприятието за сигурност. Изследването се отличава с ясно формулиран проблем, обхватна теоретична рамка, самостоятелно проведено теренно проучване, използване на статистически методи и опит за интерпретация на резултатите в контекста на социално-пространствените последици от обновяването.

Авторът демонстрира познаване на проблематиката, умения за самостоятелно емпирично изследване, обработка и интерпретация на данни, както и способност да формулира изводи с практическа приложимост. Посочените критични бележки и препоръки очертават възможности за бъдещо развитие на темата, без да намаляват положителната ми оценка за постигнатото.

С оглед на изложеното давам положителна оценка на дисертационния труд „Ефекти на градските трансформации върху възприятието за сигурност“ и предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Сейид Мухаммед Маруф Зортул образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 5.7. „Архитектура, строителство и геодезия“, докторска програма „Териториално и ландшафтно устройство и градоустройство“.

Дата: 3 ноември 2026г.
гр. София

Рецензент:
проф. д-р арх. Георги Георгиев